

СЕЌАВАЊА ОД ПЕПЕЛТА

Народна библиотека на Србија 6 април 1941

Музеј жртава геноцида
Genocide Victims Museum

Фондација Музеја жртава геноцида

Genocide Victims Museum Foundation

МУЗЕЈ НА ЖРТВИТЕ НА ГЕНОЦИДОТ

Автор на изложбата

Дејан Ристиќ, Музеј на жртвите на геноцидот, Белград, Република Србија

Автор на поставката

Д-р ум Никола Радосављевиќ

Реализацијата на изложбата ја подржа

Фондацијата на Музејот на жртвите на геноцидот

Телеком Србија

СЕЌАВАЊА ОД ПЕПЕЛТА

Народна библиотека на Србија
6 април 1941

Београд - Скопје
2022.

ћу осталима и што покорно предложити
установленију будућеј лицеума књажеско
да се и прилична библиотека прибави и
професори, иако и ученици к обогаћењу
имају послуживати и ползовати моћи."

а Стефан Стефановић
12. јула 1838. године

е народна и
мије које се
мље Србије."

...За све време од 1918. го
су ми више одговарали него ола
ресорцизовати ове важне установе.
Иако ми је и јако надлежних фа
качувам државном имовину ове уста
него под окупааторима. То су ми били
фајшера није ми славе окренуо на
представник надлежној Министарств
види шта се ради у тој, да види а
представке немој старешине, ауне и

Александар др Јован Н. Томић 1918

Поставка на изложбама

ДЕЈАН

РИСТИК

МУЗЕЈ

НА ЖРТВИТЕ

НА ГЕНОЦИДОТ

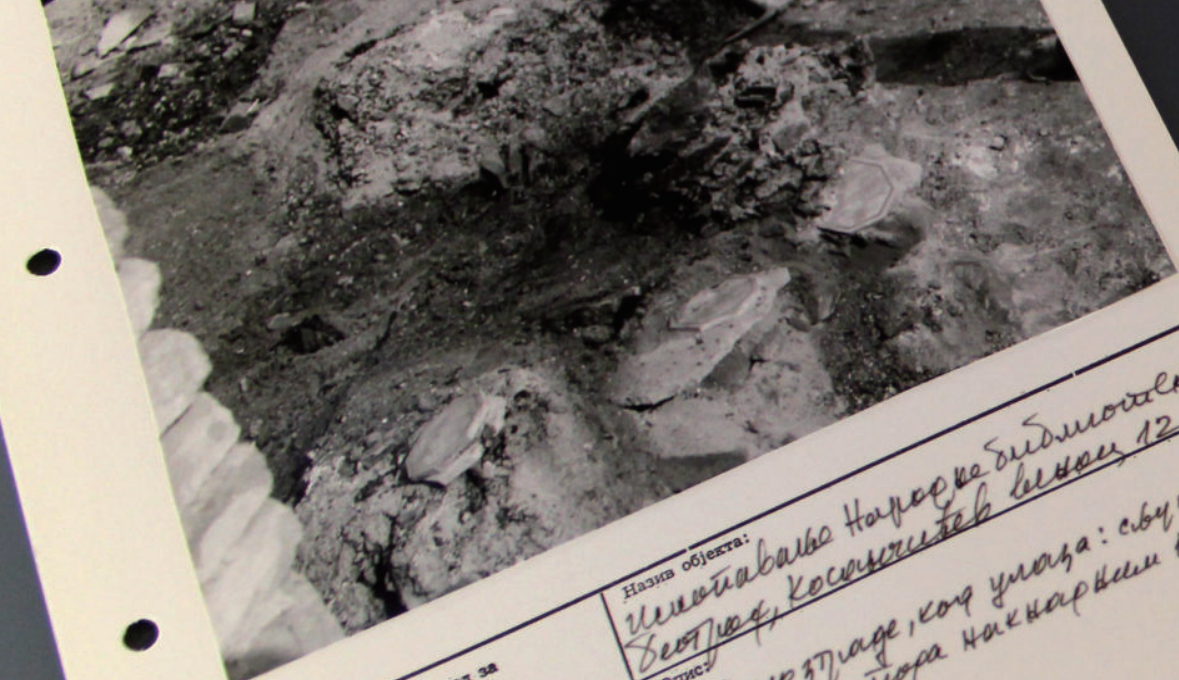
DAMNATIO MEMORIAE

Настанот што го забрза претстојниот напад на нацистичка Германија, фашистичка Италија и нивните сојузници врз Кралството Југославија, а со тоа и уништувањето на зградата и збирките на Народната библиотека на Србија во Белград, беше пристапувањето на Кралството Југославија на Тројниот пакт на 25 март 1941 година во Виена.

„Војната беше неизбежна“, напиша менаџерот Драгослав Илиќ, секавајќи се на настаните што се случија тие денови. Неговите зборови ја одразуваа суровата реалност и претчувството на опасноста што незапирливо се приближуваше.

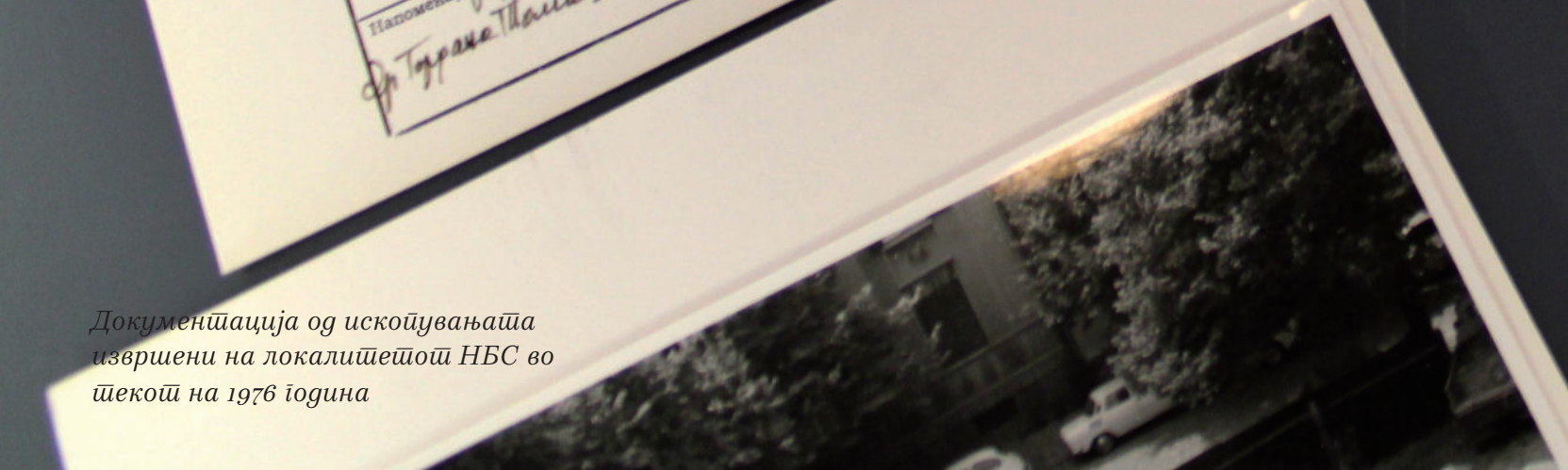
Непријателот трупаше копнени и воздушни трупи на границите на Кралството Југославија. Забрзано се подготвуваше напад врз земјата чии граѓани недвосмислено и без двоумење одбија да станат дел од сојузот на држави кои неколку години носеа смрт, страдање, уништување на материјалните добра и културното наследство на Европа и на светот.

Една од главните цели на претстојните непријателски воздушни напади беше главниот град на Југославија, Белград, кој властите го прогласија за „отворен град“. На воените карти на непријателскиот штаб, кој и покрај меѓународните конвенции за забрана на напади на населени места со статус на „отворен град“, подготвуваше

Републички завод за заштиту споменика културе Србије Београд		Назив објекта: Имањабаша Наређе Бидмонтаке Београд, Косачкиг влаци 12
Број негатива	Својомо М. Бортељкић	Опис: Фрмо зграда, код улаза: сувушане плочице гора накаркани трешо- таваљана.
Досјед	Датум сниманја: јуни 1976	
Напомена:	Бучковиског. Др. Турско Памашељкић	

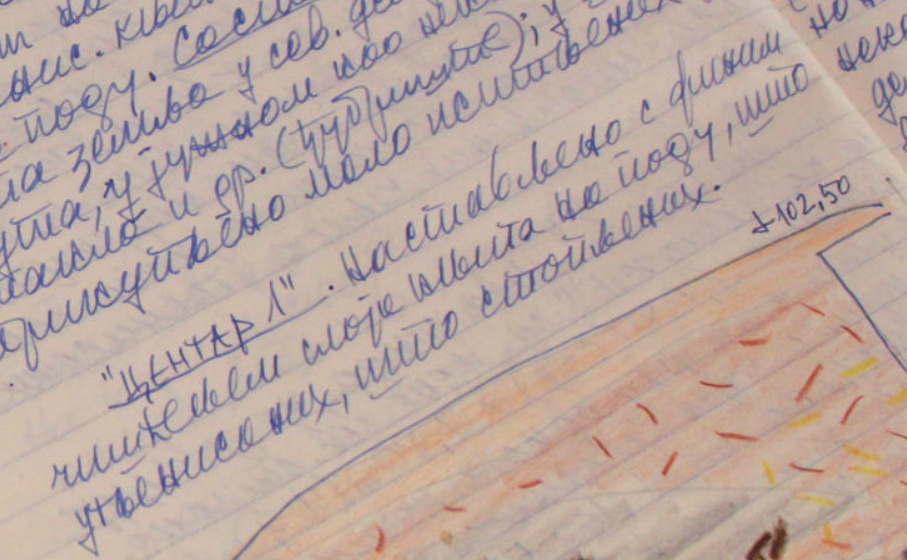
13/6

Документација од ископувања
извршени на локалитету НБС во
Шекој на 1976 година

145a
 митан трај. мури (м
 доје. На +101,20м, велики
 них шкита до циталија
 је свој дељ. - 30 м - ор +101,8
 и утврде. - 30 м - ор +101,8
 до до поју. Со ств. кој
 сима зема, који лежи
 мути, у јужном коо
 катама и ор. (туркума), у мути
 трешкојко мало испавених др.

145b

"ЦЕНТРА 1". Настављено с
 мителен своје шкита до поју, што
 утврдењих, што испавених.

- шит
- шит с цитом
- ПЕПЕВ. ЗЕМА СУПЕН. КИТ.
- ЛИМ
- КЕРАМ. ПЛОЧИЦЕ, ПОДЖЕ

"ЦЕНТРА 1"
 фрмо шит
 и само које
 но не поје
 неке трешо
 делови рас
 дитурта р
 на 0,60 м
 ко но
 је, т
 не

повеќедневно бомбардирање на старата европска престолнина на брегот на Сава, и реката Дунав, зградата со адреса Косанчиќев венац бр. 12. Тоа беше зградата во која цели 20 години се наоѓаше Народната библиотека на Србија.

Не помислувајќи дека нивната институција би можела да биде една од целите на непријателски напад, вработените во библиотеката вложија напори да ги заштитат бесценетите делови од збирките внимателно собрани повеќе од еден век. Најголемите вредни предмети, ракописни книги, беа спакувани во 38 лимени кутии оковани со синџири; секој од нив тежел повеќе од 80 килограми. Старите и ретки книги, писма и списанија наполнија 22 лимени кутии оковани со синџири. Весниците и списанијата кои поради форматот не можеа да се вклопат во нив, беа спакувани во посебни картонски обвивки. Токму поради тоа, за евакуација беа подготвени само 60 оковани сандаци со вредни предмети, како и непознат број сериски публикации со голем формат. Во исто време, Техничкото одделение на управата на град Белград обезбедило и предало два камиони песок и вар за физичка заштита на националниот фонд.

Конечно, вечерта на 31 март, од Министерскиот совет пристигна акт со упатство за евакуација, која беше закажана за 10 април. Управникот Илиќ на 1 април изутрината го известил Министерството за образование дека вредните предмети се подготвени за евакуација. Во текот на истиот ден, началникот на Секторот за мобилизација на Министерството за образование му соопштил на управителот Илиќ дека е доцна за планирана евакуација на вредните предмети на Народната библиотека на Србија и нивно преместување во манастирот Благовештение во Овчарско-Кабларска Клисура во ноќните часови на 3 април или во раните утрински часови наредниот ден. Меѓутоа, подоцна истиот ден, претседателот на Советот на министри, армискиот генерал Душан Симовиќ, потпиша наредба со која се забранува евакуација на Белград; наредбата се однесуваше на жителите, властите и институциите.

Изутрина рано на 3 април се случил ненадеен пресврт. Директорите на најзначајните културни установи и Државната печатница се поканети на итна средба со министерот за образование Милош Трифуновиќ, кој накратко ги информирал дека е донесена одлука да се откаже евакуацијата на вредните предмети и дека се треба да остане на свое место. Тој рече:

Министерот за Армија не може да обезбеди ништо еден автомобил, ништо еден вајон. Сè мора да остане овде. Ќе биде како 1915. Покорена Србија, а војскаџија ќе оиде надвор од границиите. Како сакајте се што штоа да се пресели која владајќа можеби ќе има само два авиони погодливи за полетување?

За атмосферата и чувството на беспомошност во тие моменти сведочи и записот на Драгослав Илиќ според кој присутните *се бунеле, протестирале, објаснувале дека не се работи за иселување од државата, туку за најобична трижа. Ги објаснив условите во зградата, недостигањето на презори, важноста на антиквитетите кои можат неовратно да се изгубат. Особено протестираа за нивните јурисдикции. Ништо не помага. Ставот им во подрумиите, зрижето им како што знаете. Со штоа [министерот за образование Милош Трифуновиќ - прим. Д. Р.] не оидушти.*

На управителот и неговите соработници им останало само да постапат по наредба на министерот и самостојно да се обидат да го заштитат националниот фонд од евентуална опасност од војна, во дадените граници. Во зградата на националната библиотека, цела ноќ расположливиот персонал префрли во подрумот вкупно 60 оковани лимени кутии со најдрагоцените предмети. Сутеренските простории биле многу плитки и изградени од тули. Според сведоштвото на самиот управител, сутеренот се наоѓал на кота која била само еден метар пониска од нивото на улицата.

Бидејќи сите врски со Министерството за образование биле целосно прекинати, како и со надворешниот свет, кој исчекуваше непријателски напад, управникот Илиќ решил сам да направи нешто за да ги спаси најдрагоцените работи. Бидејќи должноста потполковник на функцијата началник на Одделението за сообраќај на Главниот Генералштаб ја извршуваше Живојин Радојичиќ, брат на библиотекарот Ѓорѓе Сп. Радојичиќ, управникот испратил документ до воените власти во кој ги преколнува вооружените сили да помогнат во спасувањето на реткостите на националната библиотека.

Следниот ден, сабота, 5 април, околу 21 часот, Ѓорѓе Сп. Радојичиќ бил информиран дека воените власти одобриле ангажирање на еден камион и десет војници, така што во недела, на 6 април, во 10 часот, сандаците со скапоценостите биле пренесени до железничката станица Белград I и натоварени во три вагони од специјален воен железнички состав кој требало да го напушти главниот град во понеделник на 7 април во 07 часот и 43 минути. Наредбата гласела, тие вагони со вредни предмети да се пренесат до железничката станица Јелен-до кај Пожега, по што самата институција ќе преземе одговорност за нивниот транспорт до манастирот Благовештение во Овчарско-Кабларска клисура.

Единствено што преостанувало потоа е само да се чека.

Денот на трагедијата осамна ведар и студеникав.

Утрото околу 6 часот и 20 минути, управникот Илиќ и неговите колеги се наоѓале во зградата на Косанчиќев венац. Било планирано камионот и војниците да пристигнат околу 10 часот за да ги натоварат сандаците и да ги пренесат до железничката станица во главниот град. Наместо очекуваните војници и камиони, звуците на стотици непријателски борбени авиони и бомбардери се слушале над главите на преплашените и новоразбудени жители на главниот град.

Започнало повеќедневното бомбардирање на Белград.

Тоа беше увертира за безмилосното уништување на старата европска престолнина и на целото југословенско кралство.

Избувна војна.

Првиот воздушен напад на Белград траел од околу 6 часот и 50 минути до околу 9 часот. Од разорното бомбардирање на делот од градот во непосредна близина на националната библиотека, скршено е стаклото на самата зграда, оштетена е и дрвенаријата и дел од фасадната пластика.

За време на вториот нацистички воздушен напад, околината на Националната библиотека на Србија не била бомбардирана.

Дури во третиот воздушен напад, кој се случил истиот ден, помеѓу 15:30 и 18:00 часот, бил бомбардиран и Косанчиќев венац. Непријателските авиони долетале од правец на Големоиот воен остров и со запаливи проектили го нападнале целиот квартал каде што се наоѓала Националната библиотека. Погоден е делот од главниот град во непосредна близина на Патријаршијата на Српската православна црква (освен таа зграда), се до Варош капијата, Обилиќев венац, како и улиците Бранкова и Караѓорѓева.

Во тој воздушен напад била погодена и самата зграда на Народната библиотека на Србија. Врз основа на исказите на очевидците, тоа се случило околу 15 часот и 30 минути.

Вредно сведоштво за уништувањето на Народната библиотека на Србија оставил д-р Радослав Грујиќ, управител на Музејот на Српската црква, во тоа време лоциран во Конакот на кнегињата Љубица, во улицата Богојавленска бр. 8 (денешна Сима Марковиќ). Опишувајќи како самиот успеал да ја изгасне запаливата бомба што ја нашол во дворот на Музејот веднаш по завршувањето на нападот на германските авиони околу 16 часот, тој го споменал и големиот пожар што избувнал во текот на ноќта од правец на Народната библиотека на Србија.

Во раните утрински часови на 7 април Грујиќ се нашол пред самата национална библиотека.

Сјасениот Фонд на музикалиите на Народната библиотека на Србија од периодот до 1939 година

ДАЛЕКО
И ПЕВАЊЕ

О МИЛА
И ПЕВАЊЕ

Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД
ДИНАРА

ТАМО БЛАСКО

Musical score for piano and voice. The piano part is on the left and the vocal line is on the right. The lyrics include: "ТА МО ЈЕ ЛУ САС МО ЈА". There is a circular stamp on the right side of the page.

Musical score for piano and voice. The piano part is on the left and the vocal line is on the right. The lyrics include: "Sie vermöge sich nicht länger aufrecht zu erhalten. Gib dich zu Ruh, ach, ge-nug hast du er-dul-det. Entschlummere". The tempo is marked "Andante con moto." and the number "72" is present.

Musical score for piano and voice. The piano part is on the left and the vocal line is on the right. The lyrics include: "Ar-men Trost in Schmerz und Kummer, wechselnd im Lauf. schlief der Dul-de-ri-nen, lass sie tra-uen, schlief sich wah-".

И засѣанав речиси како скаменет коѝа видов дека не ѝори Одделоѝ за графика на Државнаѝа печатѝница, ѝуку Народнаѝа библиотеѝа. Тоа беа најѝешкиѝе моменѝи шѝо ѝи доживеав за време на целоѝо бомбардирање на Белград. Во моменѝоѝ коѝа ѝрисиѝинав ѝред Библиоѝекаѝа, оѝноѝ веќе ѝо беше униѝиѝи целиоѝ заден дел од Библиоѝекаѝа кон улицаѝа Задарска, и се сѝуѝиѝил во ѝодрумиѝе ѝод ѝој дел, но се уѝиѝе не бил навлезен во суѝереноѝ на ѝредниоѝ дел. Бидејќи знаев дека ракоѝисиѝе, инкунабулиѝе и сѝариѝе архиви, односно сѝе наши незаменливи национални боѝаѝсѝва се наоѓааѝ на ѝредниоѝ катѝ, речиси избекумен од болка ѝрчав кон Варош каѝијаѝа, за да најдам некој да ми ѝомоѝне да најдам ѝожарникари, со цел да се сѝаси она шѝо сѝе уѝиѝе може да се сѝаси. [...] Таа ноќ се расѝламѝе нов оѝан во осѝаѝоциѝе од библиотеѝекаѝа, се ѝроѝири и во ѝредниоѝ дел на суѝереноѝ и ѝорел цела ноќ. Уѝреденѝа (ѝредѝиоѝ ден), коѝа дојдов на осѝаѝоциѝе од доѝорувањеѝо веќе сѝе беше изѝорено и се ѝледаше само ѝолема наслаѝа од жар на народноѝо духовно боѝаѝсѝво, собрано и чувано во Народнаѝа библиотеѝа ѝовеќе од еден век.

Врз основа на овие сведоштва може да се заклучи дека зградата на библиотеката најпрвин била погодена од една запалива бомба, најмногу две, кои минувале низ покривот во задниот дел на зградата и дека огнот долго време тлеел под покривот. Било можно да се неутрализираат проектилите со нивно покривање со песок кој навреме бил испорачан. Последниот пожар можел првично да се изгасне со импровизирани средства што беа поставени на поткровјето од почетокот на 1941 година, но, за жал, во тие драматични моменти, во националната библиотека немало кој да го стори тоа.

Разорниот пожар, предизвикан од запаливи проектили што ја погодиле зградата во неделата на 6 април околу 15 часот и 30 минути, се разгорел истиот ден околу 18 часот. Бидејќи за време на тој, како и сите наредни денови, никој не се обидел да го изгасне пожарот, тој целосно стивнал дури во среда, на 9 април.

Мотивите за бомбардирањето на Народната библиотека на Србија, пред сѝе, може да се бараат во самата срж на идеологијата на нацистичка Германија во периодот од 1933 до 1945 година. Расната теорија, со текот на времето кодифицирана со цела низа правни прописи, се засновала, меѓу другото, и на идејата дека ариевската раса е супериорна во однос на сите други. Следствено, припадниците на другите раси, т.е. нациите, биле предмет на притвор, прогон, депортација и истребување, додека секоја материјална, историска и културна трага од нивното постоење станала „леgitимна“ цел на германските власти, нејзините вооружени и други воени формации. Во согласност со тој начин на размислување, културното наследство беше ограбено и систематски уништувано, не само за време на вооружени конфликти, туку и во периодот на окупацијата. Во тоа треба да се бараат причините зошто зградата на Народната библиотека на Србија била меу „леgitимните“ воени цели.

По сите свои карактеристики, како и по страшните последици, повеќедневниот воздушен напад врз Белград претставувал воено злосторство врз цивилното население, материјалните добра и културното наследство.

По распадот на нацистичка Германија, генерал-полковник Александар Лер им се предал на британските трупи, кои го предале на властите на земјата на чија територија ги извршил најголемите воени злосторства. За време на неговото сведочење пред офицерите на Југословенската армија, на почетокот на мај 1945 година, во Купинец кај Загреб, Лер нагласил дека наредбата за уништување на Белград ја дал самиот Хитлер.

*Остатаци од зградите на
Народната библиотека на Србија
и националниот библиотечен фонд
по нацистичкото бомбардирање*

Во првиот напад требаше да ја урнеме Народната библиотека, па дури потоа она што ни беше воено интересно, рече Лер во таа прилика.

На прашањето на изненадените југословенски офицери зошто токму Народната библиотека на Србија, тој одговори:

Затоа што таа институција ја зачувала она што со векови бил културен идентитет на тој народ.

Со таа изјава бил отстранет и последниот сомнеж за мотивите и причините на политичкото и военото раководство на нацистичка Германија за планираното уништување на српската национална библиотека.

Почитувајќи го правниот принцип според кој *Forum patriae victimae* може да биде надлежен да суди, југословенскиот воен суд со седиште во Белград го спровел судењето на поранешниот генерал-полковник на нацистичките воздухопловни сили Александар Лер и го осудил на смрт.

Одговорноста за уништување на националниот фонд може да биде дефинира на повеќе нивоа. Примарната одговорност е на политичките и воените лидери на нацистичка Германија, фашистичка Италија и нивните сојузници кои, без објавување војна, започнале вооружени операции против Кралството Југославија, со неколкудневна бомбардирање на нејзиниот главен град. Одговорноста ја сносат и министрите за образование на Кралството Југославија, кои со години ги игнорирале апелите на управникот на Народната библиотека на Србија да продолжи со изградба на наменски објект за потребите на таа културна институција, т.е. да ги обезбедат неопходните услови за зачувување на националниот фонд. Во исто време, управникот Драгослав Илиќ и

персоналот сносат делумна одговорност за одредени пропусти направени пред почетокот на воените дејствија, како и за време на самото бомбардирање.

Примарната одговорност за уништувањето на Народната библиотека на Косачиќев венец е на политичкото и военото раководство на нацистичка Германија. Бројни историски извори укажуваат дека ненадејниот вооружен напад врз Кралството Југославија, кој започна на 6 април 1941 година, беше насочен не само кон неговиот воен пораз, туку и кон сурово, безмилосно казнување на државата и нејзините граѓани кои, само неколку дена пред тоа, на симболичен начин, го поништиле пристапувањето на Југославија кон Тројниот пакт.

Одговорноста на југословенските власти за уништувањето на националниот фонд лежи, пред сè, во континуираното игнорирање на потребата за обезбедување наменски објект на Народната библиотека на Србија, односно преземање соодветни мерки за физичка заштита на фондот од опасности предизвикани од елементарни непогоди, природни катастрофи или вооружени судири.

Според важноста и интензитетот на последиците, раководителот и персоналот сносат терцијарна одговорност за непостапување. Истовремено, треба да се нагласи дека овластувањата и можностите за нивно дејствување, во дадените околности, биле многу ограничени.

Нацистичките окупаторски власти, како и квислиншките власти под управа на Аќимовиќ и Недиќ, биле свесни за фактот дека Народната библиотека на Србија не можела да биде легитимна воена цел и формирале две комисии за утврдување на причината за падот на таа институција и нејзините збирки.

Првата комисија е формирана од т.н.Квислиншка Комесарска управа на Милан Аќимовиќ на почетокот на јули 1941 година; во состав Кирило Јаниќ (претседател), Илија Мамузиќ и Милан Вујаклија (членови). По извештаите добиени од управникот

Илиќ и персоналот на библиотеката, како и од неколку очевидци, комисијата заклучила дека пропаста на Народната библиотека на Србија е резултат на сложени околности и настани, со што го ослободила управникот Драгослав Илиќ од одговорност.

Судејќи според се тоа не го претставувало очекуваниот и посакуваниот исход за окупаторските и квислиншките власти, на 17 септември Министерството за образование формирало нова комисија во која членувале проф. д-р Гргур Јакшиќ (претседател), проф. д-р Милан Влајинац, проф.д-р. Грегор Чремошник и Димитрије Војковиќ (членови). По добиените писмени извештаи и дополнителни изјави, оваа комисија добила дополнителни информации, усно, од сите релевантни лица кои можеле да имаат непосредни сознанија за трагичната судбина на Народната библиотека на Србија. Комисијата ја завршила својата работа на 29 октомври 1941 година, кога на т.н. квислиншко Министерство за образование му го проследила извештајот со мислење за причините за колапсот на Народната библиотека на Србија и националниот библиотечен фонд:

*Винаги за што што е изјорена Народнаи библиотека и што прои-
днало се собрано во неа, книжевно народно боаисиво, паже во прв ред
на одговорниите повисоки државни орјани до 6 април 1941 година, кои и
покрај сиие најори на раководството и пријателите на Народнаи
библиотека по обединувањето, не се појрижиле една ваква важна инсти-
туција да добие модерна зграда со бетионски презори, во која е можно
само да се зачуваат скапоцени ракописи и книги, во случај на секаков
вид пожар. На второ место, за проијањето на библиотекаиа придо-
нела и одлукаиа на Министерството за образование I пов. бр. 15, од 3.
Април 1941 година, со која било наредено нишу Народнаи библиоте-
ка, нишу друштите образовни и културни установи да не се изнесат од*

*Белград, поради што што министерот за војска не можел да обезбеди
дополнителни превозни средства. [...] На крајот, Библиотекаиа била
за што што никој не се прижел за неа при самошто бомбардирање. [...] Од
сиие собрани податоци произлегува: дека вработените во Народна-
и библиотека, во сие денови, не биле на висина на задачаиа, бидејќи
нишу еден службеник или послужител не ја посетил зградата за време
на пожарот на 6 и 7 април, туку дека винаиа за проијањето на Биб-
лиотекаиа не може да падне на оваа или онаа личности, туку на случај
на нејоволни околности.*

Ова беа заклучоците на комисијата за причините за страдањата на Народната библиотека.

Воочливо е дека во овој извештај не се споменува одговорноста на непријателот за ненадејното и повеќедневно бомбардирање на Белград, кое резултирало со уништување на зданието и збирките на Српската национална библиотека. И покрај тоа, извештајот на оваа комисија за утврдување на причините за страдањата на Народната библиотека на Србија е значаен историски извор кој сведочи за отворените обиди, со ангажирање на квислиншките власти, да се направи се за да примарно одговорните бидат ослободени од секаква вина за стореното воено злосторство и за уништување на културното наследство.

Од триумф на волјата до триумф на заборавот

Овој осврт би можел да го има, како поднаслов, терминот *Damnatio memoriae*, кој потекнува од римското право, а се однесува на овластувањето на Сенатот да ги „избрка од јавната меморија“ сторителите на најтешките злосторства. Ако го пренесеме во модерното време, можеме да кажеме дека сме сведоци на своевидна примена на *Damnatio memoriae* на настаните и личностите чии злодела го одбележале периодот на Втората светска војна. Како самите себе да сме се осудиле на забрана на меморијата и со тоа широко ја отвораме вратата на историскиот ревизионизам и релативизирање на она што се случило во тој трагичен период.

Но, да почнеме со ред...

Кога, во 1935 година, Лени Рифенштал ја заврши работата на нејзиното најзначајно документарно достигнување, *Триумфот на волјата*, таа не беше ни свесна за фактот дека зад себе остави едно од најскапоцените сведоштва за суштината на нацистичката идеологија. Несомнено надарена да забележува значајни моменти, сцени и изјави, таа продуцираше некаква филмска апотеоза на апсолутното зло, која уште тогаш отворено ја покажа својата деструктивна суштина.

Набргу по победата на парламентарните избори во Германија, на почетокот на 1933 година, се случија првите јавни демонстрации на омраза и деструкција во рамките на германското општество. И тука доаѓаме до појавата која со своите трајни трагични последици и недвосмислената порака на омраза целосно ја осветли самата суштина на нацистичката идеологија на злото. Тоа беше масовно и организирано палење книги.

Палењата на книгите, кои беа организирани низ цела Германија од мај 1933 година, беа само увертира за организираното и систематско претворување на луѓето, цели

општествени групи и нации. Согорувајќи го знаењето содржано во „негерманските“ книги, нацистите ја искористија својата волја да се справат со хуманистичките вредности кои беа целосно спротивни на суштината на нивната идеологија, со еднаков жар.

Акцијата за палење книги ја иницираше Главната канцеларија за печат и пропаганда на Германската студентска организација. За нашата национална историја симболично е важен и датумот на започнување на таа акција: тоа е 6 април 1933 година. Првите клади направени од книги беа запалени низ германските универзитетски центри веќе на 10 мај истата година. Практиката на уништување книги и други сегменти од културното наследство на територијата на Германија, а потоа и во европските земји погодени од војната, продолжи и во следните години, кулминирајќи на 6 април 1941 година, кога во Белград пламна најголематаклада од книги во цела Европа - Народната библиотека на Србија.

Затоа, беа потребни само неколку години за јасно изразената волја да се уништи сето она што претставуваше негација на јадрото на нацистичката идеологија да го доживее својот „триумф“ токму во главниот град на една мала европска држава.

Застрашувачка серија на клади, каде што беа уништени најскапоцените книги создадени, чувани и читани со векови, заврши токму во Белград пред точно седумдесет и пет години.

Ако правилно ја разбереме суштината и целите на нацистичката идеологија, ќе ни биде јасно дека таа, меѓу другото, имаше за цел целосно елиминирање на непожелните поединци, општествени групи и цели народи. Оваа и таква елиминација се вршеше систематски, организирано и законски врз основа на цела низа правни акти, кои овој монструозен потфат го издигнаа на ниво на криминал на самата држава. Беше потребно не само физички да се уништи човечко суштество, туку и да се изврши неговата целосна дехуманизација, но и систематски да се отстранат сите траги од

*Здание на Народна библиотека на Србија на
Косанчиќев венец во Белград
од 1921 до 1941 година*

неговото постоење. Паралелно со елиминацијата на луѓето, исчезнаа и трагите од нивното постоење, особено најскапоцените сегменти од културното наследство. Целта беше да се избришат од меморијата сите оние чие постоење не беше пожелно во зародишот на нацистички свет.

И тука, на одреден начин, доаѓаме до историски момент во кој се сретна триумфот на волјата за уништување на луѓето, материјалните и културните добра, триумфот на пламените јазици, кој истовремено го претставуваше начинот на извршување на целосно уништување и неговиот симбол и конечно, триумфот на заборавот, кој претставува една од основните карактеристики на нашиот индивидуален и заеднички однос кон ужасите од Втората светска војна кај нас.

Помина повеќе од осумдесет години од почетокот на Втората светска војна, а Србија сè уште на своја територија се соочува со историски ревизионизам со кој нејзините протагонисти се обидуваат, макар и несвесно, да ја постигнат последната од трите посакувани цели (триумфи) на нацистичката идеологија - триумфот на заборавот.

Мина уште еден 6 април од избувнувањето на Втората светска војна. Во нашиот случај, таа содржи посебна симболика. Покрај страдањата на луѓето и материјалните добра, првите часови од Втората светска војна на наше тло, беа одбележани и со планираното уништување на најважната збирка подвижно културно наследство во овој дел на Европа - Народната библиотека на Србија.

И овој 6 април, мал број поединци, свесни за трагичните последици од бомбардирањето, се собраа во близина на кратерот на Косанчиќев венец, обраснат со коров и наш заборав, обидувајќи се на сите да ни укажат на потребата од средување на локацијата, бидејќи ова сведочи за триумфот на волјата со пламен да се постигне триумф на уништување и заборав.

Дали и овој собир над провалијата која зјапе на местото на некогашната Народна библиотека ќе вроди со плод, останува да се види. Дали оваа година се задоволивме

со демонстрации по кои нема да следат конкретни чекори? Ќе дозволиме ли злостната волја, создадена во нацистичка Германија на почетокот на триесеттите години на минатиот век, низ пламенот што сè уште тлее на Косанчиќевиот венец, да триумфира во нашиот заборав? Ова се прашања кои бараат едноставен, но дециден одговор.

Само неколку чекори не делат од триумфот на волјата во огнот до триумфот на заборавот. Не има и такви кои не се согласуваат со тоа. Прашање е само дали нè има доволно.

Одговорот треба да го даде секој од нас, поединечно.

Д-Р
ВЛАДИМИР

ПИШТАЛО

ОСУМДЕСЕТ ГОДИНИ ОД СПАЛУВАЊЕТО НА НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА ВО БЕЛГРАД

На 6 април 1921 година била планирана изградбата на белградската библиотека на Косанчиќев Венец. На 6 април 1941 година библиотеката била урната. Во првите два налета, Косанчиќевиот Венец е бомбардиран со конвенционални бомби. Библиотеката била оштетена, но не фатално. Во третиот обид, авионите налетале од правец на големиот Воен Остров и исфрлиле товар со запаливи бомби. Зградата горела два дена. Уништен е книжниот фонд од 500.000 примероци, 1424 кирилични ракописи и повелби од XII до XVII век, уништена е картографската и графичката збирка од 1500 изданија, 4000 списанија и 1800 наслови на весници и недоволно проучената збирка на турски документи за Србија, инкунабулите и старите печатени книги и целокупната кореспонденција на значајни личности од културата и политичката историја на Србија и Југославија. Уништени се личните библиотеки на Вук Караџиќ, Доситеј Обрадовиќ, Ѓура Даничиќ и Јанко Шафарик. Исчезнати се сите инвентари и каталози на

*Глава од лав – сочуван дел од
керамогласџика од зданието
НБС на Косанчиќев венец*

Народната библиотека на Србија. Уништени се книги на неколку јазици кои го покриваат период од речиси илјада години. Палењето на Народната библиотека на Србија во Белград е можеби најголемото поединечно злосторство против културното наследство во Втората светска војна.

Калифот Омар се споменува како уништувач на александриската библиотека, но обично се премолчуваат коптскиот христијански великодостојник Теофилус од Александрија и Цезар, кои уништил 40.000 свитоци. Првиот пироман на библиотеката бил кинескиот император Ших Хуанг Ти. Ги уништил книгите што му претходеа и ја започнал изградбата на Кинескиот ѕид. Ших Хуанг Ти бил првиот, но не и последниот владетел кој палел книги и градел ѕидови. Зградата на Народната библиотека во Белград била запалена по лична наредба на човек кој Гаврило Принцип го нарекол фанатик. Хитлер му ја доверил работата на генералот на воздухопловните сили Александар Лер, кој се истакнал со срамнување на Варшава со земја.

Низ историјата, човештвото чувствувало неизгаслива жед за читање. Во средниот век, Библијата чинела колку куќа. До енциклопедијата на Дидро, библиотеката е најдемократскиот проект за кој знам. Во неа не постои нешто што е „туѓо“.

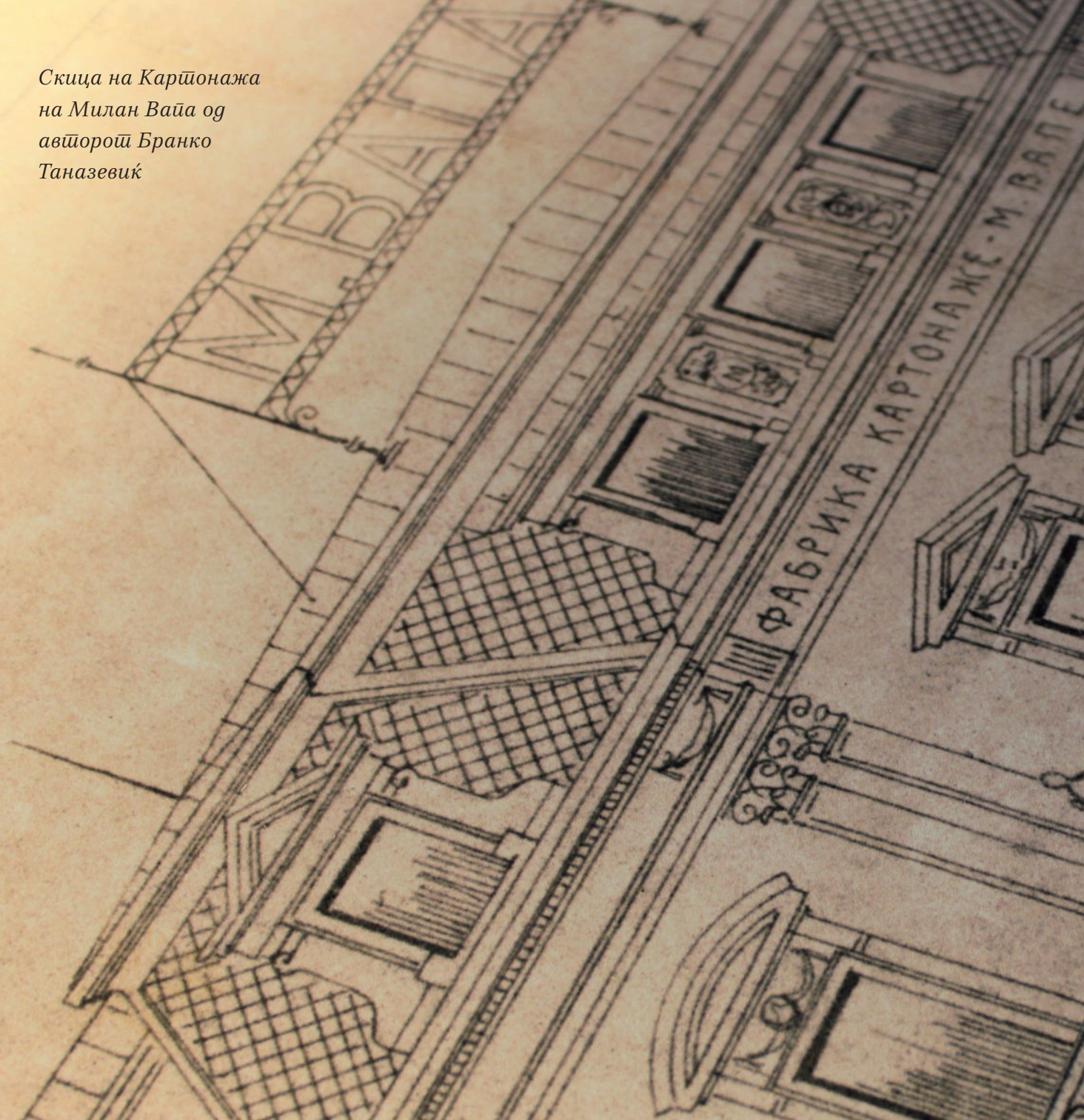
Тревата е позелена во туѓ двор. Човек бега од кожуреот на своите надежи Книгата е прозорец во животот на другите.

- Човекот е имагинација. - изјави еден пеач. - Остатокот е мајмун.
Библиотеката е место на фантазијата.

Ништо не проширува соба и град како библиотека.

Без библиотека, човекот е трска што не мисли.

Скица на Картонажа
на Милан Ваја од
авторот Бранко
Таназевиќ

Махабхарата вели:

Ако внимателно слушаше, на крајот ќе сèанеш некој друг.

Кјеркегор ги отфрли и љубовта и богатството.

Дајте ми страсно чувство за потенцијалност. - побара тој.

Библиотеката е место на потенцијалноста.

Андриќ сакал да пишува за чудесниот феномен на исцелување. Вредноста на книгите може да се мери според нивниот придонес во лекувањето.

Библиотеката е Ескулапов дом.

За Борхес рај, за Еко Бог, библиотеката е место на откритието што надоаѓа.

Хемингвеј рекол:

Настојуваш да ја напишеш највистинската реченица за која си сособен.

Е сега замислете колку вистини имаше во таа изгорена библиотека, универзални и оние што се однесуваат на нас.

Ракописите не горат израснува во credo quia absurdum.

Лековите изгореа. Прозорците изгореа. Потенцијалноста изгоре. Метаморфозите изгореа. Фантазијата умре и мајмуноот триумфираше.

Народната библиотека на Србија беше отворена на 6 април 1973 година, на годишнината од бомбардирањето. По повод обновувањето, Андре Малро ни го подари ракописот на неговата книга за Пикасо. По тој повод напиша:

Во судбината на вашата Библиотека ја гледам судбината на народот за кој културата и слободата се едно.

Ортега и Гасет забележале дека да се сака нешто значи да се стремиме со сите сили за тоа да постои дури и кога не постои. Она што го сакаме, го поврзуваме со вредни и вечни работи. Пишувајќи за траума, ја оставаме вратата отворена за светлината да продре низ пукнатината. Сакаме трагедијата да ја претвориме во победа. Од една страна, тоа е наивно бидејќи есенцијата на многу животи исчезна во пламенот. Од друга страна, Паскал рекол дека ако шансите за Бог и смислата да постојат еден наспроти десет, тој сепак би се обложил на тој еден процент, бидејќи таму лежи целата наша надеж.

*Белград непосредно по
бомбардирањето на 6 и
7 април 1941 година*

Lfl. 4 F Y 42/41 H.K. Bild Nr. 41

Lfl. 4 F Y 42/41 H.K. Bild Nr. 42

Автори на текстовите

Дејан Ристиќ

Д-р Владимир Пиштало

Автор на изложбата

Дејан Ристиќ

СЕЌАВАЊА ОД ПЕПЕЛТА: НАРОДНА БИБЛИОТЕКА НА СРБИЈА, 6 АПРИЛ 1941

Издавач

Музеј на жртвите на геноцидот

Трг Никола Пашиќ 11, Белград

www.muzejgenocida.rs

Уредник

Александра Мишиќ

Автор на поствавката

Д-р ум Никола Радосављевиќ

Дизајн на каталогот

Марица Буцек

Превод

Милутин Станчиќ

Печатење

Intra Net Centar

Тираж

200

ISBN

978-86-86831-84-2

